

“Estem obligats a no perdre l’esperança” Arcadi Oliveres

Jornada de treball de Justícia i Pau (Catalunya i Balears)

22 de maig del 2021

Neus Forcano i Aparicio

Professora de llengua i literatura. Estudis de Ciències Religioses (ISCREB), Màster d’Història de les Dones (Centre DUODA-UB). És membre de Cristianisme i Justícia, de l’Associació europea de Dones per a la Recerca Teològica (ESWTR) i de la plataforma de dones creients Alcem la veu. Col·labora en el Consell de redacció de la revista Iglesia Viva.

Vull agrair a Justícia i Pau, concretament a l’Eduard Ibáñez i a l’Albert Quintana, el convit a aquesta trobada conjunta per reflexionar, per dialogar i per projectar. Són moments que fan falta, aturades que ens permeten compartir punts de vista, experiències, i que ens són la sal de la vida. També ho agraeixo perquè és la possibilitat de **compartir amb vosaltres el llegat que l’Arcadi Oliveres ens ha regalat i ens continua regalant perquè no defallim**. I així entenc aquesta frase amb què heu volgut titular la trobada: “estem obligats a no perdre l’esperança”.

Semblaria que aquest verb “obligar”, d’entrada, ens força moralment a actuar d’una manera rígida, a estar sempre disposats, a ser efectius, imparables, incansables, perquè no es pot perdre l’esperança!...però no, no crec que sigui el sentit de l’expressió. De l’Arcadi no vaig aprendre a actuar ni a implicar-me en les coses perquè “tocava”, com una obligació moral. Potser, a vegades, ens autoimposem capteniments i justificacions: “em comporto així perquè així m’ho han ensenyat”; “així ho fa el meu grup”, o “així ho faig perquè rebo la recompensa de sentir-me just, correcte, bo i reconegut dins el meu grup”...No és el cas de l’expressió que comentem de l’Arcadi. L’Arcadi usa aquest verb “obligar” perquè sap que si perdéssim l’esperança, hauríem renunciat a ser autèntics, estaríem renunciant a ser persones de debò i a sentir-nos persones amb els altres.

Què vol dir, doncs, ser esperançat, ser esperançada?

Com podem mantenir l’esperança quan, precisament sabem molt bé com pateixen:

- els desnonats, perquè els seus fills no es quedin sense sostre;
- les persones migrants a la recerca d’horitzons, de llibertat i de reconeixement;
- els refugiats polítics i els qui resten tancats en camps o en terra de no ningú;
- les persones que es van quedant a l’atur per causa de les retallades, per la pandèmia o per la digitalització de les feines i el neoliberalisme desbocat que les centrifuga fora el mercat;
- les dones i els infants abusats, violentats, o atrapats en xarxes de tràfic sexual...

I podríem afegir molts altres col·lectius i persones concretes que vosaltres coneixeu bé, amb noms i cognoms, d'aquí i de fora d'aquí...

Reflexionar sobre l'esperança i què és ser una persona esperançada, sempre m'ha intrigat, m'ha cridat l'atenció: com deu ser que es pugui trobar una esperança que et mantingui la joia del viure? Admiro les persones que, malgrat tenir motius per estar tristes o apesadades davant el dolor de moltes injustícies, són capaces d'actuar amb un esperit obert, acollidor, que vol conèixer i que encomana moure's, que fan agafar ganes de seguir recercant i lluitant per allò que creiem...és ben bé un dels misteris del cor i l'esperit humà.

Potser podem descartar algunes falses idees. **L'esperançat no és aquella persona que ha de mostrar en tot moment un fals optimisme;** no és aquella que es força a veure sempre el got mig ple; o que es proposa de tenir en tot moment la broma a punt perquè sembli que no l'afecten els problemes aliens, o del món, o de la terra....

Ni tampoc és ser un il·lús. Un il·lús és una persona inconscient, una persona que prefereix no saber, que es queda a banda, no s'implica...a vegades pot fer-ho per no patir, per no veure, per no sentir...a vegades pot ser que ho faci per por...a vegades és per egoisme i així es reserva, es guarda, per mantenir-se relativament content...Els grecs, d'una persona que actuava així, en deien un *idiotés*, un d'aquells que es queda sol, aïllat, per voluntat pròpia i per desinterès del que passa al seu voltant. D'aquesta arrel prové el nostre actual "idiota", que ha agafat un significat despectiu i d'insult, però que prové d'aquest sentit de ser "ximple", "un boig", un que no s'adona i no és conscient de la realitat.

Tots ens podem haver amagat en un fals optimisme o en un aïllament momentani per preservar-nos de l'embat del present...però l'esperançat, l'esperançada, almenys des de la tradició cristiana i humanista, i també en connexió amb d'altres tradicions de saviesa del món, és **aquella persona humil, que sense creure's millor, ni superior a l'altre, reconeix el dolor dels altres. És aquella que sap situar-se en la realitat de patiment dels altres amb una actitud resilient, per intentar -malgrat tots els impediments, lleis i situacions adverses-, de trobar vies i estratègies de reconstrucció personal i col·lectiva que obrin de nou l'horitzó de possibilitat de ser en el món, de viure dignament, de tenir cura del medi que ens sosté; i a més, fer-ho conjuntament, solidàriament.**

No es tracta de ser estrictament racionalista, pragmàtic. Tenir els peus a terra però no tenir horitzó de canvi, de sorpresa, és convertir la vida en objecte, en quelcom manipulable i cossificable. Deixar-se atemorir per la injustícia, la imperfecció, el dolor i els errors que cometem, i llavors, amagar-nos en alguna forma d'escapisme, tampoc ens deixa amb la consciència tranquil·la ni feliç. Per l'experiència que ja anem tenint, potser es podria dir que es tracta d'una **recerca constant per trobar un equilibri sempre dinàmic entre ser realista, pragmàtic, i ser confiat amb els altres. La confiança és una altra de les actituds vitals més desitjades, perquè ens reconcilia amb nosaltres**

mateixos i amb els altres, i a més, alimentar-la, ens permet actuar. Penso que la confiança es basa en la convicció que cada persona, cada comunitat, té sempre oberta la possibilitat de fer un gest nou d'amor i llibertat que ens sorprengui! Fins i tot en les situacions més desesperades, la capacitat de resiliència, de canvi, d'experiència inaudita, és possible. És creure que aquest marge de sorpresa hi és, que no el contolem nosaltres, que se'ns escapa, però que podem ser-ne testimonis, en nosaltres mateixos i en situacions que coneixem.

→ Com a exemple, penso en Mohamed Ould Slahi, el maurità acusat falsament de terrorisme i que va passar-se 14 anys a Guantánamo. Malgrat aquesta estada injusta sense llibertat i allunyat dels seus, l'expressió de la cara, les declaracions, la vida de Slahi que en bona part mostra la pel·lícula que s'ha rodat (*The Mauritanian*), és un exemple d'aquesta resiliència i de la possibilitat de fonamentar la joia i l'esperança interiors en quelcom més profund i consistent que no pas les condicions externes.

Com pot ser que es pugui mantenir la vida, el somriure, la bondat i l'amor cap als altres quan s'ha patit, i a més, s'ha patit injustament? Com es pot mantenir l'esperança que l'esforç i el treball d'advocats, d'activistes per als drets humans, d'entitats i ONGs que lluiten per restablir la dignitat trepitjada de moltes persones, serviran d'alguna cosa?

Ser esperançat, esperançada no es pot forçar, però sí que es pot alimentar i reforçar en comú:

Des de l'experiència i la tradició cristiana, voldria assenyalar tres aspectes que ens poden **ajudar a alimentar aquesta esperança personal i col·lectiva, que és la que ens empeny a actuar, a imaginar i a llançar-nos a comprovar vies de transformació de la realitat:**

1. Desvetllar el desig

Vaig tenir la sort de treballar amb infants en situació de carrer al Brasil, a Recife i a Joao Pessoa, zones deprimides del Brasil rural i nordestí. Em va sobtar la manera que tenien els monitors d'adreçar-se a nens i adolescents desnerits, mal alimentats, que per dormir al ras en una ciutat gran, havien ensumat bona part del dia i el vespre la cola de sabater per enganyar la fam i la por. Jo havia après que per a educar infants i joves, el primer que calia era mirar si les necessitats bàsiques, d'abric, de seguretat, d'alimentació i son, estaven cobertes...però en lloc d'oferir-los de seguida escalf, aliment o possibilitat de dormir en alguna casa d'acollida, conversaven amb ells...simplement, s'hi acostaven, es passaven una estona allà amb ells, els preguntaven el nom, els deien el seu nom, i els preguntaven quin desig tenien, què volien ser de grans, què els agradava? I aquest ritual es repetia un dia rere l'altre. Abans de donar cap solució, d'indicar

què havien de fer, de convènce'ls perquè anessin al centre, no...només la pregunta: tu, què vols?, tu, què esperes de la teva vida? **El mètode pretenia desvetllar el desig d'allò que si algú no em pregunta, no em puc confirmar a mi mateix.**

Situar-se en la perifèria, en la frontera, en l'exclusió, dona horitzó. La realitat es veu d'una altra manera; des d'allà es pot qüestionar l'estatus quo, la ideologia i el marc hegemònic perquè s'hi detecten les mancances, els prejudicis que l'acció humana o el poder exerceix sobre aquella terra, sobre aquella comunitat concreta o sobre un col·lectiu de persones. És des d'aquesta realitat del marge, de la frontera, de l'exclusió, des d'on es pot ser utòpic; des d'on es pot convocar el desig profund d'allò que soc, d'allò que som, i així, animar-nos **a moure'ns, a albirar un horitzó que ens dona marge d'actuació i que espera un esforç per part nostra.**

2. La capacitat de demanar perdó i de perdonar

Totes les relacions i la convivència humana estan travessades pel conflicte. Però perdonar no és tolerar ni netejar. No es tracta de fer un rentat aparent de la realitat per quedar bé, per dissimular el mal fet. El perdó no és oblit. Paul Ricoeur deia que el perdó és el contrari d'un oblit passiu. El perdó és un acte performatiu, s'ha d'expressar, ha de ser una experiència i s'ha de veure, s'ha de notar. Això sí, necessita d'unes condicions: ha de ser voluntari; cal recordar que hi ha hagut un mal exercit sobre un altre -ha de reconèixe's l'acte diabòlic-; i hi ha d'haver un penediment.

En l'antiguitat i, encara avui en moltes cultures d'arreu, el conflicte es resol amb la llei del talió: ull per ull. O bé, s'aplica una pena o sanció quan es transgredeix la llei, però és més inaudit veure processos de reconciliació o el reconeixement públic del mal fet sobre persones o col·lectius.

Els cristians tenim en els textos evangèlics una proposta interessant sobre el perdó que és una disrupció, un tall del cercle diabòlic de "et torno el que m'has fet" o "pagues pel que m'has fet". En el NT es parla d'una renúncia voluntària a restaurar l'ordre social a través del càstig, la revenja, la humiliació pública o la pena que es decideixi. Els textos en grec recullen un mot nou, *aphiemi*, que significa "cancel·lar, deixar anar, deixar córrer, remetre". "Perdonar", segons aquest mot grec, és una acció d'aturar l'escalada de violència i de mal, que ha de sorgir del cor...no s'hi val a alimentar el ressentiment. És un acte generós que

inclou el perdó cap al mal ús i maltracte de la terra, de la natura i dels éssers vius, dels germans i germanes.

La fraternitat o la sororitat universal és un principi preciós del cristianisme. No hi creiem només pel sentit de filiació comuna respecte l'amor rebut de Déu tal com expliquen els mites de l'origen de la humanitat i la Creació al Gènesi, sinó que també es fonamenta en l'experiència del perdó, que implica reconeixement dels capaços de mal i capaços, a la vegada, de restaurar el vincle. La capacitat de compassió no és exclusivament cristiana, però sí que ho és la novetat d'entendre el perdó com un acte que parteix d'un mateix i que trenca la cadena del malefici de tornar mal per mal. És un acte generós des de la profunda convicció que estem tots units i que formem part del mateix cos. Som diferents, però ens reconeixem la mateixa dignitat per viure.

En la paràbola del servent sense compassió de Mt18, 26-35, es veu clarament com s'agafa la imatge del deute econòmic per aplicar-lo al concepte cristià del perdó. En el relat, al servent se li perdona un deute gran que tenia, però per menys, ell persegueix i extorsiona els qui li deixaven a deure. En la tradició bíblica, qualsevol desordre interpersonal o de convivència implica Déu, perquè estem cridats a resoldre, amb la nostra resposta, el vincle malmès de la fraternitat. El concepte teològic de la *basileia* de Déu (també anomenat el "regne") és l'experiència de la presència de Déu com a lligam harmònic, de respecte i convivència amorosa en aquest món, que es fa present quan els actes de perdó són possibles. El perdó és quelcom que prové de la gràcia, és un misteri, és diví o molt humà -que és el mateix-, perquè és aquest gest generós sorprenent que trenca la cadena i el cercle viciós del "me la pagaràs" i de la violència!

M'he estès parlant del perdó perquè crec que és un acte potent de cancel·lació dels deutes pendents, de reconèixer errors històrics, de formular públicament un penediment...Els tribunals de la reconciliació de Sudàfrica en són un exemple paradigmàtic per reconèixer memòria històrica i refer uns vincles molt malmesos. El perdó cristià pot ser una eina potent per desbloquejar conflictes, per increpar institucions, estats, elits depredadores...Ara bé, els cristians, hem de perdonar sempre i de seguida? Hem de comportar-nos amb un "bonisme" tou, fent-nos conèixer per aquells que paren l'altra galta, que no aixequen la veu ni s'enfaden? Tot el contrari. La PAU, segons el cristianisme, no té a veure amb la *Pax romana* quan l'Emperador concedia una treva a les incursions bèl·liques i ràtzies en les fronteres. La PAU cristiana és una invocació a aquesta coherència personal i col·lectiva d'actuar amb saviesa, posant en joc els talents i els dons rebuts de l'esperit, per saber si convé acompanyar processos de reconciliació, o bé si, al contrari, convé mantenir-se en l'actitud que algunes pancartes de col·lectius vexats aixequen amb el lema de "NI OBLIT, NI PERDÓ", perquè cal que

la ràbia de les víctimes s'expressi, es mantingui i faci de mirall als explotadors. Discernir els moments històrics en què cal una acció o una altra, és creure en l'esperança que les víctimes d'aquest món seran restituïdes, rebran perdó i s'alleujarà el pes de culpa i ressentiment de la generació següent. Potser des de les nostres institucions i entitats, hem d'analitzar com contribuïm en aquests processos de renaixement i restitució de vincles.

3. Servir com a ètica pràctica de l'amor i de construcció d'espais d'iguals

Amb el gest de rentar els peus als deixebles, Jesús transgredeix els codis d'honor, privilegi i classe, de l'època. Estableix el sagrament del **servei recíproc; el sagrament de la responsabilitat mútua, de ser diligent, sol·lícit, amable, respectuós i servidor de l'altre; de ser corresponsable de la construcció de la polis i de l'ekklesia d'iguals; de ser corresponsables de la cura de la Creació**. El repte serà trobar les formes de fer-ho perquè l'amor no sigui egoista, interessat, obtús, dependent o paternalista...això ens restaria llibertat i restaríem llibertat també a l'altre.

Amb el gest del lavatori de peus, Jesús no només posa l'èmfasi en la fe, sinó en una fe pràctica. No ho fa com a gest purificador ("qui s'ha banyat no necessita rentar-se, ja és net tot ell" li diu a Pere, segurament en referència al baptisme, o a renéixer de l'aigua i de l'esperit perquè creiem), sinó que Jesús testimonia: "Us he donat exemple perquè tal com jo us ho he fet, ho feu també vosaltres" (Jn, 13, 15). **El cristianisme és, doncs, ètica pràctica de l'amor, i s'ha de veure, s'ha de notar, s'ha de fer sentir; no només en les nostres comunitats creients, també amb d'altres, per als altres i per al nostre món.**

Un altre relat evangèlic que transmet esperança en la possibilitat d'acollida de la paraula i del canvi vital, és el relat de la dona samaritana, que entén que Jesús mateix és l'aigua viva, inescotable, que renova i energitza de nou. Ja no ho és el pou de Jacob, la tradició; ja no ho és un lloc concret com el temple, la institució, la norma externa...no; l'oferiment nou és un canvi en l'interior d'un mateix, d'una mateixa, quan s'esdevé aquesta acollida.

Hildegarda de Bingen -monja benedictina del segle XII- fa referència a la VIRIDITAS com a força de vida que Déu ens comunica i que subjau en tot allò que viu. La *viriditas* és un esclat. És una força dinàmica que ens duu al moviment d'abundància, de sorpresa contínua, de possibilitat de canvi. D'aquest mot venen els nostres "verd", "verdor". El verd primaveral és *viriditas*, símbol de renaixença d'allò que durant l'hivern ha estat erm, fred i amagat sota la terra. La dona samaritana experimenta la *viriditas* després del diàleg amb Jesús i se sent

“enviada”. L’experiència d’acollir l’Enviat ens col·loca en l’espai de bondat, de bellesa i de llibertat del Qui envia.

L’ètica del servir, doncs, no s’ha d’entendre com una moral d’acceptar tot tipus de treball o de mostrar que se’n pot fer molt i sense cansar-se. Ens cal trencar de nou significats de “servir” que ens remetent a un treball esclau, a preu fet, sense aturades ni descansos, ben al contrari, ens caldrà afinar l’ètica del servir amb estratègies i amb les eines que ens dota la democràcia deliberativa i participativa per treballar a favor d’espais comunitaris on hi hagi qualitat de participació i respecte dels drets per a tothom.

Sebastian Mora, que havia estat president de Caritas espanyola, parla en la seva tesi de les polítiques socials per erradicar la pobresa i analitza la participació que tenen els usuaris i ciutadans a qui es dediquen aquestes polítiques en les entitats mateixes que vetllen i treballen per a ells. La seva conclusió és que es fan polítiques per als pobres, sense els pobres. És una aproximació colonialista, des de la subjectivitat o la pròpia visió, però sense diàleg ni trobada entre iguals.

Tenim en la nostra entitat espais i moments per pensar, analitzar, parlar i debatre conjuntament? Considerem la possibilitat d’escoltar els usuaris, grups o col·lectius per als qui ideem els projectes de la nostra entitat? Tenen espais de participació i decisió en les estratègies, processos, activitats i polítiques que dissenyem? Posem més ànsia a trobar solucions i projectes perfectes en lloc de dibuixar espais, moments i processos de trobada i treball conjunt amb d’altres?

En aquest cap de setmana de Pentecosta, convidem-nos a ser **profetes rebels**, perquè davant l’amnèsia col·lectiva, somiem junts, dibuixem espais de dissidència, i ens atrevim a imaginar i desitjar allò que volem per a tots i totes.

Convidem-nos també a ser **poetes socials**, perquè davant del pessimisme, la tristesa, la sensació de desfeta i cataclisme global, busquem forces per aproximar-nos als altres i puguem decidir conjuntament què construïm, com recreem la realitat, com fem renéixer el verd, per pal·liar sofriments i per gaudir de les esquerdes d’esperança que s’obren amb la nostra acció comuna!

Que visualitzeu bé i que fructifiquin els projectes!